

Υποκριτικά
έπιτεύγματα

Δέν μπορεί να μη θυμηθεί κανείς τις δηλώσεις της κυρίας Μερκούρη για το τι θα γίνει (ας πούμε) η Ροτόντα, όταν από την μία μεριά βλέπει τα κανάλια της αθηναϊκής τηλεόρασης να διαφημίζουν την αναστήλωση που χαίρονται σπιτία, σπιτάκια, άχρυνες κλπ. της πρωτεύουσας και από την άλλη μεριά παριστάνει μάρτυς της ραγδαίας κατάρρευσης της «Βίλα Μπίανκα» - που μάλιστα μάς υπογραμμίζει, χάρη στους προβολείς του δημιού - η δέχεται τις ποικίλες όψεις του πρώην βασιλικού θεάτρου. Ομολογουμένως είμαστε (μόνο) για πανηγύρια και κουκλοθέατρα.

Αλλά έλεγε
ή εισήγησε

Δέν είναι πολύ επίκαιρο, αλλά είναι χαρακτηριστικό. Ο Κώστας Λαχάς είχε κάνει μια όραση πρόταση: σ' ένα - δυο σιδηροδρομικά θανάδια να αναρτηθούν έργα ζωγραφικής και χαρακτικής, εκλεκτά και αντιπροσωπευτικά, και η κινητή αυτή έκθεση να επισκεφθεί πόλεις και πολιτείες για να φέρει τα πολιτιστικά της μηνύματα σε κάθε γωνιά της χώρας. Πρόταση Εγκόσμια, πραγματοποιήσιμη, σημαντική. Αντ' αυτού τι έγινε; Ήσαν ένα θαυότι το γέμισαν με φωτοαντίγραφα μαθητικών εφημερίδων (πολλές ήταν μικρές σημασίες) και άρχισαν τις τηλεοπτικές ληψές επισκέψεων υπουργών στο θαυόνι. Δέν ξέρω αν αντιλαμβάνονται πόση διαφορά πολιτιστικής σημασίας υπάρχει ανάμεσα στην πράταση του Λαχά και σ' αυτά που τελικά έγινε. Σίγουρο είναι, πάντως, ότι μόνον για μετρίτες είμαστε πιά Ικανοί, για μετρίτες που πιασάρουνται ως δήθεν πολιτιστικά γεγονότα. Κάποτε θα πρέπει να σοβαρευτούμε οι «άρμοδιοι». Η νά πάνε στα σπιτία τους και ν' αφήσουν άλλους Ικανότερους να προσφέρουν πραγματική κουλούρα.

Είπανοι νά
υπερβολές δα

Τώρα που πέρασε το κύμα της μεγάλης δημοσιότητας για τον θάνατο και την κηδεία του Γιώργου Ιωάννου, ο κήρυγμα θα ήταν να επισημασθούν μερικά υπερβολές. Όπως γιά παράδειγμα, το ότι από επίσημα χείλη ειπώθηκε πως ο εκλιπών ήταν ο μεγαλύτερος πεζογράφος της Θεσσαλονίκης. Δέν μπορείς να λές τέτοια πράγματα, όταν ανάμεσα στο επίσημο είναι ορισμένοι ένας Πεντζίκης. Μ' άλλο τό οεθασιό στη μνήμη του Ιωάννου...

Νά πούμε

Πρωτοποριακή λογοτεχνία του 1938-39

Μέλπω Αξιώτη, μιά πεζογράφος
που ανακώπηκε ή πορεία τηςΗ κριτική ήταν διχασμένη
Πόλεμος κατά της δημοτικής

Η σημερινή ελληνική πεζογραφία έχει κάνει πιά αρκετά άνογματα προς την προχωρημένη έκφραση, την συνειρμική γραφή ή - την αυτόματη, όπως την λένε άλλοι - και μπορούμε να πούμε ότι ο ελληνικός πεζός λόγος στα τελευταία είκοσι χρόνια, διαθέτει αρκετά όνματα, που έχουν αφήσει πίσω τους την παραδοσιακή έκφραση και δομή. Ωστόσο, ήπληχαν κάποιες εποχές, που αυτό δέν ήταν και τόσο εύκολο, κυρίως, θέβαια, από την άποψη της αποδοχής. Αν δηλαδή σήμερα ο Πεντζίκης θεωρείται από τους μεγαλύτερους πεζογράφους μας και ο Χειμωνάς προέρχεται και μελετιέται, υπάρχουν χρόνοι - και όχι πολύ παλαιοί - που ή μη παραδοσιακή πεζογραφία γνώρισε δύσκολες στιγμές, από την μεριά της κριτικής.

Αν γυρίσουμε πίσω 50 χρόνια, τότε που πρωτοφάνηκε ο Πεντζίκης στα γράμμάτα μας, θα δούμε ότι τα βιβλία του δέν τή πρόσχε κανείς και αρκετό τα χλεύσαν. Ήταν ή εποχή της παντοδυναμίας της γενιάς του '30, όπως την έλεγαν, όπου ο Μυρτίλης, ο Βενέζης, ο Τερζάκης, ο Θεοτόκης, ο Καραγιάννης, κυριαρχούσαν απόλυτα. Ο Σκορίμπος, που τον ίδιου λόγου του, ήταν μιά «περίπτωση», ένα μιά άλλη περίπτωση δημοσίωσης πολλές συζητήσεις, που δελχόναν άκριβως και το πνεύμα που επικρατούσε στην τότε κριτική ή και στα μέσα ενημέρωσης.

Η περίπτωση αυτή, που ίσως έγινε πιά χτυπητή, γιατί ο συγγραφέας ήταν γυναικεία και γιατί μεσοδόθηκε μιά θράβση της πεζογραφίας, ήταν της Μέλπω Αξιώτη, γιά το βιβλίο της «Δύσκολες νύχτες», το 1938. Γιά να είμαστε πιά δίκαιοι, ως πούμε πως ή επίθεση κατά της Αξιώτη δέν ήταν γενική, αλλά ότι ήπλησαν και φωνές, που την υποστήριξαν και μάλιστα με όβρημ. Και φυσικά, πρώτα θα ήπνε να έπνοισαν εκείνοι που την θράβουναν (τουλάχιστον γιά την διορατικότητα που τό θάρρος που είχαν), αλλά και οι θασικές υπερασπιστές της νέας τότε πεζογραφίας, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, που, ωστόσο, τον ίδιο καιρό δέν αντίληφθηκε την όβια των «Προσαντολισμών» του Ελπίου. Νά π-

Η Μέλπω Αξιώτη.

χοί ένα σημείο αποδεκτή τότε και από τους συντηρητικούς, αλλά την προσπάθεια της Αξιώτη να δώσει πολλούς λαϊκούς τύπους. Σ' αυτό βοήθησε κάπως και ένα κείμενο του Ξενόπουλου, δημοσιευμένο στο «Αθηναϊκό Νέο» τον Μάρτιο του 1939, που είχε τον τίτλο «Η νεοελληνική μετά 500 χρόνια», όπου ο τότε ακαδημαϊκός, που αίσουρα είχε τους εκθροούς του, έγραφε, μεταξύ άλλων, πως «... ή γλώσσα μας, σά νέα γλώσσα, έχει καταργήσει τους νεορισμούς - κληρονομιά της μη-φυσικής της - και θά καταργήσει και άλλους πολλούς τύπους. Μετά 500, να πούμε, χρόνια θά είναι πολύ διαφορετική απ' ό,τι είναι σήμερα και ακόμα απ' ό,τι θα δαλείη η Μέλπω Αξιώτη».

Και παρακάτω: «Και μετά 500 χρόνια, όν τό πρόστυχο χαρτί του βι-

αί, γιά την γενική επίθεση εναντίον της «τάξης» της Αξιώτη. Και φυσικά και τό ίδιο τό βιβλίο, που μέ την νεωτερικότητα - γιά τότε - γραφή του, προσέλασε άμχανία δέν έρκετο συγγραφείς και κριτικούς, όπως στον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο, στην Γιάννη Χατζήν και στον Μιχ. Ροδά. Αλλά ός δούμε τίς πιά «δυναμικές» επιθέσεις.

Στό «Εθνος», μέ την ύπογραφή «Χ», δημοσιεύθηκε κείμενο μέ τον τίτλο «Μέ τό δέν φούκ - μετά 500». Εκεί χλεύζεται ο Ξενόπουλος, χωρίς νά κατονομάζεται, αλλά δίδεται μέ τον χαρακτηρισμό «ένας ακαδημαϊκός». Τό κείμενο υποστηρίζει ότι τό βιβλίο της Αξιώτη είναι γραμμένο μέ λιγότερα από τό 24 γράμματα του αλφαβήτου και καταλήγει «... ός θε-βαιοί δέ τό μετεωρολογικόν δελτίον ότι τό θερμότηρον καθ'ήγεν κατά τον μήνα αυτόν».

Στήν «Εστία» της επομένης (29 Μαρτίου 1939), δημοσιεύεται κείμενο όνόμω όπου, όπου παρατίθεται ένα όπόσπασμα από την απόφαση της επιτροπής του διαγωνισμού, όπου αναφερόταν ότι τό έργο της Αξιώτη δέν ύπακούει σέ κανένα νόμο και δέν έχει αρχιτεκτονική, τονίζεται «ώστε ή έντυπος και άνορθόγραφος άσυναρτησία, ή όπία αντίπαρση άνωτέρω, δίδει μεγάλην συγκίνηση και όπρόντως ύποσχέσεις γιά τό μέλλον», ενώ παρακάτω δέν διατάζει νά γραφεί: «ή ζηλευμένη ή Γερμανία, όπου οί λεγόμενοι εκπρόσωποι της έκτροχισμένης τέχνης και φιλολογίας, έστάλησαν πρό πολλού εις τάς ψυχαικούς κληνιάς ή τό στρατόπεδο συγκεντρώσεως, ως διαστρεβλώσει της λαϊκής αισθητικής και διορατικότητας». Η «Εστία» έξήλειε τότε τό Νταχάου.

Ακόμη, στην «Καθημερινή», στις 3 Απριλίου, δημοσιεύεται μακροσκελές κείμενο τό Μ. Μοσχόπουλου, διπλωματικού ύπαλληλου, συνταξιούχου, πού δημοσιογραφούσε. Μέ έναν τίτλο θαυόνιου, ο άρθρογράφος κατοκεκρινότι ή δημοτική γλώσσα, την Αξιώτη και όσους την ύποστήριξαν, προφητεύοντας

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, πού ύποστήριζε την Αξιώτη και τό βιβλίο της.

ματική ζωή, κριτική γιά τό βιβλίο της Αξιώτη, όπου τονίζει ότι «ένα βιβλίο πρέπει προπάντων ν' όποτελεί ένα οργανωμένο σύνολο. Όταν γραφεί κανείς στό κοινοτοπικό, ή άν ακόμη έχει όπνορο πράγματα να πεί, ή άν κινείται μέσα του ένας κόσμος μέ μορφές, από εικόνες, από καταστά-

φύλαξης άσημαντολογίας».

Γιά τό δεύτερο βιβλίο της Αξιώτη, τό «Θέλετε να χορέψουμε Μαρία», έκδηλώθηκαν άνόλογες επιθέσεις και άνόλογες άπάντησεις, πάλι του Ξενόπουλου. Χαρακτηριστικά ο Μιχ. Ροδάς γράφει στό «Ελεύθερο Βήμα» της 22 Απριλίου του 1940: «... στό νέο της βιβλίο κυριαρχεί ή άσυναρτησία σέ βαθμό άόρητο». Και κακίζει τον Ξενόπουλο γιά τους έπαινους του, προτείνει να γίνει φιλολογικό... δικαστήριο γιά ν' άποφανθεί γιά τό «Θέλετε να χορέψουμε Μαρία», και άνω παρακάτω έπαινει βιβλία άγνωστου πιά, σήμερα, πεζογράφου.

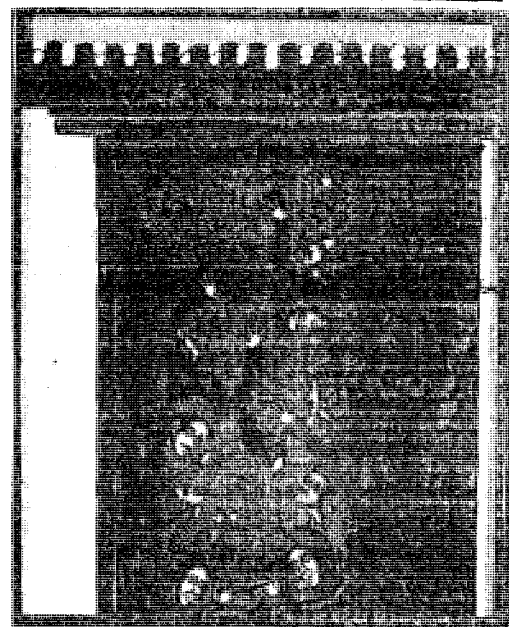
Τέλος, πάλι ο Γιάννης Χατζήνης, κρίνοντας τό δεύτερο βιβλίο της Αξιώτη, γράφει πως «βιβλίο όν ή αυτό όχι μόνο δέν έχουν αισθητική δίκαιωση στό σύνολό τους, αλλά άκόμη είναι ύποχρέωση μας νά τό άρνηθούμε δσοικά, γιάτι άλλως και μέ την άνοχη μοναχά, άνοούμε τον δρόμο έλεύθερο στην εύκολία και την άσυναρτησία».

Διαβάζοντας κανείς σήμερα τό βιβλίο της Αξιώτη δέν θρίσκει ούτε εύκολία, ούτε άσυναρτησία. Και, θέβαια, δέν μπορεί νά μη σκεπτεί πως τό ίδια έκανε χρόνια ο Προύστ είτε δώσει τά έργα του, τό ίδιο και ο Τζούζ νά «Θυσοόα» του, μάλιστα πριν δύο δεκαετίες από την Αξιώτη, πού, φυσικά, δέν μπορεί νά φτάσει την νεωτερικότητα γραφή του Τζούζ, ούτε καν του Φώκνερ, πού ή αυτός είχε δώσει μεγάλο μέρος του έργου του τό χρόνια εκείνα, τά προσεκομικά.

Τά κατοπινά
της Αξιώτη

Σήμερα ή Μέλπω Αξιώτη είναι ξεχασμένη - και είναι κρίμα γιά τό γραμμάτι μας - όπως κρίμα είναι πού κανείς δέν θυμάται ότι ο Αρκάδιος Λευκός έγραψε στό 1934, στην Θεσσαλονίκη, την «Κρίση» του, ένα βιβλίο πολύ αέδιόλογο.

Τι άπένει η Αξιώτη. Η άνάμνηή της στην αντίσταση και στην πολιτική, έστρεψε γιά μεγάλο διάστημα ή άναμνηρόντι της πρόσ άλλες κατευθύνσεις, και αίσουρα σπέρσοντας ή ελληνική πεζογραφία από μιά σημαντική δύνομη της. Άίγο μέ τό τον πόλεμο κυκλοφόρησε τό μυστήριο «Εικοστές αιώνας» και ή σύλληψη διηγημάτων «Σύντροφος, καλημέρα» ενώ, μέ πιά δά άποου-18 χρόνων, ένασφραγίστηκε μέ τό βιβλίο «Τό σπίτι μου» και «Κόδ-

«Στό χάος του ξεριζωμού», ένα από τά έργα του Γιάννη Μητράκα

Περίπατος στις έκθέσεις
Λαϊκή ζωγραφική
μέ πολύ ταλέντοΤά διδάγματα από την τέχνη
του Βυζάντιου και νεότερων

Μιά δική τους άναχωγόνηση δίνουν οί αυτόδοδατοι λαϊκοί καλλιτέχνες στη ζωγραφική - ιδιαίτερα όταν τό ταλέντο τους είναι μεγάλο και ή πίστη τους στό δημοκρατικό τους έργο φανατική. Ο Γιάννης Μητράκας, από τον άκριτικό Εθρο, άνήκει στους πιά σημαντικούς λαϊκούς ζωγράφους. Η έκθεση έργων του στον «Κόχλια» πείθει άπόλυτα.

Ο Μητράκας (γραφέας πάλι από δέκα χρόνια και έχει πίσω του μιά ένδιαφέρουσα έξελικτική πορεία. Μαθητής, ούσιαστικά, του Ιόντογλου, υπό την έννοια ότι διδάχτηκε πολλά διαβάζοντας τό βιβλίο του έλεκτου ζωγράφου, βασίστηκε τόσο στη βυζαντινή παράδοση, όσο και στα βιώματα του κοντά στους άγρότες, τους έργατες. Τό λαό της ύπαιθρου. Αρχικό έδωσε πίνακες μέ ένο ή δύο πρόσωπα, γιά νά προχωρήσει στή συνέχεια σέ πιά πολυάνθρωπες συνθέσεις, αλλά άκόμη και ν' άποτολμήσει συνθετικές άναλήψεις συνόλων ανθρώπων - πάντα λαϊκών - όπως δειχνει ο μεγάλος τους πίνακας μέ τους δολοκέντρους κύκλους άκροατών σέ σύγκριση μέ τά έργα του «Η δύναμη της φυλής μας». «Στό χάος του ξεριζωμού». «Χορός άποχαιρετισμού των χαμένων πατρίδων» και άλλα, όπου, μένοντας πάντα στό πλαίσιο και την τεχνολογία της λαϊκής τέχνης, μέ βυζαντινές καταβολές, θυμίζει κάποτε εύτυχημένες στιγμές του Μπρούγκελ ή του Μπός, αλλά μέ μιά γκάμα πιά φωτεινών χρωμάτων, πού όφελεται, θέβαια, στό ελληνικό φάος. Και δέν είναι τυχαίο πού ο καθηγητής Χρύσανθος Χρήστου γράφει: «Θά πρέπει νά τονιστεί ότι μέ Μητράκα έχουμε και την πιά σημαντική προσπάθεια μιάς λαϊκής άμαθούς προσωπογραφίας, κάτι άσυνήθιστο στην ελληνική τέχνη. Διανομής μέ έξαιρετική εύαισθησία και μέ γνήσια έπαφή μέ τή ζωή, ο Μητράκας μάς δίνει έργα πού διακρίνονται γιά την έσωτερικότητα των μορφών και τή ζωγραφική τους άλγεια. Και αυτά είναι τά στοιχεία πού καταφέρνουν νά προσεκομίσουν

